

ŠTO JE SOCIJALNA ANTROPOLOGIJA?

Milan Martinović

Pedagoška akademija, Čakovec

Revija za sociologiju, God. VII, 1977 (1—4, siječanj—prosinac); 83—88

Prije nego što bismo publicirali neke rezultate socioantropoloških istraživanja društvene strukture i kulturnih procesa pojedinih mikroregija i mikroregionalnih supkultura, potrebno je ukazati na osnovnu dilemu: da li je socijalna antropologija autonomna znanost ili je rezidualna kategorija ili sociološka disciplina, te ukazati na sporna stajališta o identičnosti predmeta istraživanja socijalne antropologije i etnologije, kulturne i psihičke antropologije, a također ukazati i na pitanje antropološkog pluralizma nastalog u raznim školama i pravcima koji postoje u svijetu.

Ovaj napis nema pretenzije da temeljito raščisti sve navedene dileme, budući da bi za to bila potrebna jedna iscrpnija sistematska studija; njime se želi samo ukazati na te dileme i tematizirati ih. Motiv ovakvom nastojanju treba tražiti u nepostojanju interesa i uvjeta za socijalno-antropološka istraživanja u nas, u nepostojanju odjela za takva istraživanja pri institutima za zdravstvena istraživanja. U sociološkim odjelima nema organiziranih projekata iz ove oblasti a u odsjecima za sociologiju na fakultetima socijalna se antropologija pojavljuje kao nastavni predmet, ali za nju nema ekipiranih katedri. O antropološkim istraživačkim pokušajima stidljivo se raspravlja, a izolirani pionirski pokušaji ili se ignoriraju ili se registriiraju u etnološki spoznajni fond.

Koji su uzroci takvom stanju? Njih, svakako, treba tražiti u naznačenim i nerazjašnjenim dilemama. Budući da u izučavanju kulturne povijesti u svijetu susrećemo nekoliko antropoloških škola i orijentacija (kao što su engleska heliolitska škola E. Smitha, njemačko-austrijska kulturno-historijska škola P. W. Smidta i Graebnera, američka škola koja stavlja težište na komparativno-povijesni studij na širokoj svjetskoj osnovi vezana uz imena F. Boasa i Kroebera, skandinavska škola Bircet-Smitha i Danmarka,¹ strukturalistička orijentacija Cl. Levi-Straussa u Francuskoj,² te njemačka (Neue Antropologie) filozofska orijentacija), normalna je konzekvenciju pluralizma u određenju predmeta i ciljeva istraživanja na području antropologije.

¹ M. T. Herskovits: *Cultural Anthropology*, New York, 1964, p. 472.

² E. Lech: *Claude Levi-Strauss*, München, Deutsche Taschenbuch Verlag, 1971.

Dok se u kulturno-historijskog orijentaciji predmet antropologije identificira s predmetom etnologije, pa time antropologija gubi autonomiju u sistemu društvenih znanosti, dotle u preostalim orijentacijama ona predstavlja, kako ističe M. Mead,³ rezidualnu kategoriju, fokus za sve škole i orijentacije koje se sistematski bave proučavanjem čovjeka. Ovdje pod nazivom »antropologija« nalazimo izvedenu disciplinu koja predstavlja interaktivnost raznih prirodnih i društvenih nauka. »Antropologija nije uopće disciplina. Ona je mjesto sastajanja i ukrštanja mnogih disciplina... Ona obuhvaća studij društvene biologije primitivnih plemena, anatomije, sociologije, psihologije, kulturne povijesti, prethistorije, geologije, paleontologije, paleobotanike, geografije, društvenih struktura i organizacija, personaliteta, motivacije običaja, religiju, etnologiju, etnografiju, umjetnost, folklor i mnogo više...«⁴ piše W. T. Lowe. Prema ovakvom gledištu antropologija kao rezidualna kategorija nema status autonomne znanosti, već pretpostavlja univerzalistički pristup, kumulirajući spoznaje iz raznih ranije fundiranih znanosti.

Kako ističe Cl. Kluckhohn, dvije su uobičajene podjele antropologije: psihička i kulturna. Psihička antropologija uključuje paleontologiju primata (opis čovjeku bližih animalnih srodnika i njihovih bliskih životinjskih srodnika), ljudsku evoluciju (proces razvoja ljudskih tipova), antropometriju (tehniku ljudskih mjerenja), somatologiju (deskripciju postojećih varijacija ljudi, razlika u seksu i individualnim psihičkim varijacijama), antropologiju rasa (kvalifikaciju u rase, povjest ljudskih rasa, miješanje rasa), komparativne studije rasta i konstrukcionalnu antropologiju, itd. Kulturna antropologija uključuje arheologiju (studij ostataka prošlih vremena), etnografiju (čisti opis običaja i navika u životu ljudi), etnologiju (komparativni studij naroda prošlih i sadašnjih), folklor (kolekcije i analize drama, muzike i priča prisutnih u oralnoj tradiciji), socijalnu antropologiju (studij kulturnih procesa i socijalne strukture), lingvistiku, kulturu i ličnosti, itd.⁵

Navedena podjela ne donosi ništa novo u odnosu na prethodno određenje predmeta antropologije. Jedino što daje jest podjela antropologije na dvije mehanički izvedene discipline. Ovdje se svakako postavlja pitanje mogućnosti individualnog pristupa u antropološkom istraživanju, jer bi ga trebao obavljati tim stručnjaka iz područja koja formalno pokriva naziv izvedenih disciplina. Upravo prema ovako definiranom predmetu na sveučilištima na zapadu organiziran je studij antropologije. Na američkim odjelima za antropologiju ovaj se studij dijeli u pet seminara: psihička antropologija, biologija, etnologija, arheologija, studij kulturne povijesti i socijalne antropologije, a kroz dodiplomski studij formira se poziv antropologa. Na engleskim sveučilištima postoje odjeli za antropologiju, a u okviru njih se kroz dodiplomski studij formira poziv antropologa, kao i magistarski i doktorski studij.⁶ Na bazičnom studiju Sveučilišta u Londonu studij antropologije traje četiri godine. U prve dvije godine slušaju se glavne grane antropologije: psihička antropologija, tehnologija, socijalna

³ W. T. Lowe: *Structure and the Social Studies*, Cornell University Press, p. 133.

⁴ W. T. Lowe: *Structure and the Social Studies*, p. 133.

⁵ Cl. Kluckhohn: *Mirror for Men Anthropology and Modern Life*, New York — Toronto, 1971, p. 300.

⁶ Courses of Study and Research in the Department of Anthropology, London, University College, June 1972.

i kulturna antropologija, od čega se samo u prvoj godini studira ljudska ekologija, (biološki aspekti), elementi anatomije i genetike, uvod u socijalnu antropologiju, uvod u studij materijalne kulture, socijalna ekologija i kulturni sistemi. A u drugoj godini studira se evolucija čovjeka, varijeteti modernog čovjeka, tehnologija, razvoj kulture, etnografija zapadne Afrike, srodstvo i socijalna organizacija. U trećoj su godini seminari o evoluciji primata, varijetetima lingvistike i genetike, te osnove konzerviranja arheološkog materijala, prehistorija zapadne Azije, paleolitik i neolitik općenito, kasnija evropska prehistorija, arheologija srednje i južne Amerike, politička antropologija, antropologija umjetnosti, društvene promjene, studij kompleksnih društava, etnografija centralne Afrike, ili etnografija Malanezije, ili Mediterana. U četvrtoj se godini sluša religija morala, simbolizam, pravo, socijalna kontrola, socijalna i kulturna antropologija, socijalna i kulturna ekologija, arheologija, kulturna povijest Afrike, statistika, porodica u pravu i društvu, statističke metode, socijalna istraživanja i demografija.

Slično je organiziran kombinirani studij ekonomije i socijalne antropologije na londonskoj školi za ekonomiju i političke nauke, studij stare povijesti socijalne antropologije, te antropologije i lingvistike, također na londonskom Sveučilištu. U dodiplomskom studiju stječu se diplome u psihičkoj i socijalnoj antropologiji, te diploma u području materijalne kulture.

Dajući karakteristike i tendencije razvoja antropologija u suvremenom svijetu A. J. Vidich ističe da ona u zapadnom svijetu ima status ukupne, univerzalne znanosti o čovjeku u vremenu i prostoru. »Prostor se odnosi na čitavu površinu Zemlje, a vrijeme obuhvaća čovjeka od prethominidske faze do današnjih vremena. Tako antropologija obuhvaća kulturnu i fizičku povijest čovjeka od najranijih početaka do danas« piše Vidich.⁷

Upravo radi takvog pristupa antropologija obuhvaća sve one znanosti koje joj omogućavaju univerzalistički, pretežno ekstenzivan i teorijsko-metodološki pristup, tražeći kuriozitete u tzv. tradicionalnim ili egzotičnim društvima, a zanemarujući proučavanje suvremenih globalnih društava.

Ako temeljitije pogledamo radove iz teorijske antropologije Kroebera, Bircet-Smitha, Herskovitsa, Firtha, Kluckhohna, I. Brown, M. Mead, Cl. Levi-Straussa i drugih, a od naših autora djelo V. Erlich »U društvu s čovjekom«, primijetit ćemo identičnu strukturu djela u većine njih, te univerzalistički pristup s aspekta antropologije kao rezidualne znanosti, bavljenje pretežno jednostavnim, tradicionalnim ili egzotičnim društvima i zajednicama, a zanemarivanje proučavanja modernih globalnih društva. Većina autora ističe potrebu da se antropologija okrene suvremenosti, koristeći pri tom i sociološku metodologiju, (Kluckhohn, Firth, M. Mead), te ukazuje na mogućnosti primijenjene antropologije.

Prema mišljenju R. Firtha, moderan socijalni antropolog može u stvariti naći laboratorij u svakom socijalnom sistemu u kojemu može primijeniti svoje intenzivne tehnike opservacije iz prve ruke. Studij institucija civilizacije predmet je istraživanja raznih društvenih znanosti. Socijalni antropolog se orijentira prema sociologu. On bi mogao, kao i sociolog, specijal-

⁷ A. J. Vidich: »Antropologija u modernom svijetu«, *Revija za sociologiju*, Zagreb, 1/1974.

no u užoj skali opservacija iz prve ruke klasirati, primijenjujući holistički okvir ideje o društvu u studiju jednostavnih društava. U toj formi socijalna se antropologija može nazvati mikrosociologijom koja je suplementarna makrosociologiji⁸. Prema ovakvom stajalištu ona ne bi mogla biti osmišljena kolekcija kuriozitetnih fakata i iskustva egzotičnih ljudi, već bi trebala osvjetljavati socijalne procese našega modernog vremena.

Kod letimičnog pregleda antropoloških koncepcija evidentno je da se predmet antropologije definira veoma široko, prema disciplinama koje ju sačinjavaju te pored mnogih, ranije fundiranih znanosti, uključuje i **socijalnu** antropologiju koja se bavi istraživanjem društvene **strukture i kulturnih** procesa. Prema R. Firthu antropologija je bliska sociologiji, a prema svom predmetu i metodološkom pristupu mogla bi se nazvati mikrosociologijom. (Za J. Frezera i B. Malinowskog socijalna antropologija je grana sociologije »primijenjena na primitivna plemena«.) Budući da se bavi društvenom strukturom (parcijalnim strukturama) ona je sociološka disciplina. Stavljajući težište svoga bavljenja na jednostavna društva i zajednice, na regionalni plan, proučavajući kulturne procese, dakle, kulturu kao individualnu stvaralačku dimenziju čovjeka, socijalna antropologija predstavlja graničnu disciplinu između sociologije i antropologije kao rezidualne znanosti.

Kad se postavlja pitanje identifikacije predmeta socijalne antropologije i etnologije, antropolozi povlače metodološku distinkciju između navedenih pojmova, čime se izbjegava renomaža i mišljenje da navedena sociološka disciplina zadire u etnološko područje. Već iz određenja predmeta antropologije u zapadnom svijetu kao sveobuhvatne, univerzalne znanosti o čovjeku, vidljivo je da nju kao konstituenti sačinjavaju mnoge znanosti i discipline, među kojima nalazimo etnologiju, etnografiju, arheologiju, socijalnu antropologiju, kulturnu antropologiju koja je mnogo šira od socijalne, psihičku antropologiju itd. — Prema Firthu »etnolog je zainteresiran za specifičan tip klasne organizacije kao spona u lancu evidentnosti koje indiciraju veze između dva ili više naroda u nekom prošlom vremenu. Socijalni antropolog analizira umijeće mišljenja i prakse, on promatra kako čovjek razrješava fundamentalne probleme na različite načine i demonstrira univerzalnost socijalnih procesa⁹.«

Dok se etnologija bavi komparativnim studijem naroda prošlih i sadašnjih, socijalna antropologija se bavi društvenom strukturom i kulturnim procesima.

Budući da na našim sveučilištima nema organiziranog studija, antropologije, kao što je slučaj na zapadnim (na kojima čak postoje i posebni odjeli za formiranje antropologa), a niti se prihvaća ovakva izvedena disciplina ili »preostatak« ostalih društvenih znanosti kroz naziv antropologija (dakle koncepcija koja zahtijeva širok interdisciplinirani pristup i primjenu različitih metodoloških postupaka), nema faktički potrebe stvarati nekakvu vještačku autonomnu disciplinu koja bi društvene fenomene istraživala suviše ekstenzivno i površno. Zato postoje starije metodološki osa-

⁸ R. Firth: *Human Types. An Introduction to Social Anthropology*, Fereword, 1958, p. 159.

⁹ R. Firth: *Human Types*, Fereword, 1958, p. 159.

mostaljene znanosti, s dužom tradicijom i znanstvenim dostignućima. Još manje postoji potreba za disciplinom koja bi se isključivo bavila tradicionalnim društvima i njihovom strukturom.

Međutim, socijalna antropologija kao sociološka disciplina — baveći se čovjekom i njegovom kulturom kroz povijest, dakle, odnosom kultura-ličnost, kultura-socijalni karakter, enkulturacijom, akulturacijom, transmisijom kulture, kulturnim konfliktima i promjenama, tipovima kulture s akcentom na regionalnom i mikroregionalnom planu — omogućava metodološku vezu između individualne, grupne i institucionalne razine u sociološkom istraživanju, te primjenu kompleksne sociološke metode u istraživanju jednostavnih i globalnih društava, općih i parcijalnih društvenih struktura.

No, ipak stječe se dojam da u teorijskim i empirijskim sociološkim istraživanjima suvremenog jugoslavenskog društva, dakle, u jednom globalističkom pristupu, problemi ličnosti, kulture — dakle stvarni čovjek sa svojim stilom života i potrebama, samo su eksplicirani ili naznačeni marginalno. Često se govori o jugoslavenskom društvu — a zanemaruju se etničko-nacionalne specifičnosti. Govori se o seljačkoj kulturi ili kulturi jugoslavenskog sela — što realno ne postoji, jer empirijska istraživanja potvrđuju da se može govoriti o tipičnostima života sela po pojedinim mikroregijama i csebjunostima mikroregionalnih supkultura. Preferiraju se obrasci i metodološki šablon, a zanemaruju se suštinska obilježja mikroregionalnih supkultura a autohtonosti socijalnog karaktera (svojstva tipova stanovništva) kao rezultata povijesnog odnosa ličnost-kultura. Nadalje, — suvremeni procesi deagrarizacije i urbanizacije prate temeljne promjene u kulturi ruralnih i urbanih struktura, a njihove antropološke aspekte nemamo istražene (na primjer transformaciju socijalnog karaktera nastalu prijelazom iz jedne u drugu strukturu, iz jednog u drugi stil života, iz jednih potreba u druge, iz jedne kulture u drugu).

Stoga bi se ipak moglo sugerirati da se o ovoj problematici povede razgovor u okviru sociološkog udruženja, da se studij socijalne antropologije preciznije programira prema njezinu predmetu, te učini distinkcija prema kulturnoj, psihičkoj i antropologiji kao rezidualnoj znanosti. U okviru njezina predmeta naglasak bi trebalo staviti na empirijska istraživanja, koristeći kompleksne a ne samo tradicionalne antropološke metode, te tražeći orijentaciju u istraživanju suvremenosti, tim prije, što je tradicionalni pristup — tražeći kuriozume na svjetskom planu i u egzotičnim društvima — veoma malo pažnje poklanjao suvremenim, konkretnim društvima, i njihovim parcijalnim strukturama i kulturi.

LITERATURA

- Kroeber L. A.: **Anthropology Today**, Chicago, Chicago University Press, 1953.
M. T. Herskovits: **Cultural Anthropology**, New York, 1964.
R. Firth: **Human Types**, Fereword, 1958.
Cl. Kluckhohn: **Mirror for Men. Anthropology and Modern Life**, New York — Toronto,
1971.
1967. **Institutionen in Primitiven Gesselschaften**, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag,
B. Malinovski: **Naučna teorija kulture**, Beograd, 1970.
T. V. Lowe: **Structure and the Social Studies**, Cornell University, 1969.
I. C. Brown: **Understanding Other Cultures**, Prentice-Hall, Inc, 1963.
V. Erlich: **U društvu s čovjekom**, Zagreb, Naprijed, 1968.

Milan Martinović

DILEMMAS ABOUT THE SUBJECT OF SOCIAL ANTHROPOLOGY

(S u m m a r y)

In this study the author states some dilemmas about the subject of social anthropology, having, however, no pretensions to clear them more thoroughly. In his opinion the main dilemma is whether social anthropology is an autonomous science, or a residual category, or a sociological discipline. He quotes various opinions about this determination and regards social anthropology to be engaged in social structure and cultural processes. As we have not developed disciplinary specialization, there is no need to form some special discipline for the study of traditional societies. Social anthropology is a sociological discipline, according to the author, and its subject is human culture through history, namely: culture — personality, culture — social character. The determination of social anthropology is also connected to the determination of its subject. The author suggests resumed discussions on this problem, accepting the problems of our society and the position of social anthropology here.

Translated by
Đurđica Topolnik